

SLOVENSKO ŠOLSTVO POD ZVU

Sola ni samo zrcalo narodove kulture, ampak je mnogo več: sola kulturo podeljuje, razširja in po- glablja. Narod, ki nima sol, nikdar ne more postati kulturni narod. Mati nauči svojega otroka govoriti, sola mora človeka vpeti v življenje. Mora nadaljevati tam, kjer neha z učenjem mati.

Slovenski narod se je teh rešnic kmalu zavedel in začel se prav zgo- daj ustanavljati svoje sole, ki so morale napraviti od začetka do danes dolgo razvojno pot. Opravile so jo dobro: z začetno moralno vzgo- jo, nato praktično znanstveno stopnjo, ki pa se bo brez dvoma še povečala. Zibelka slovenskih sol je stekla v času protestantizma. Trubar je s svojim abecednikom 1551 postavil temelj slovenski soli, njegovo delo pa so nadaljevali drugi protestantski sodelavci, med njimi Sebastijan Krelj, Jurij Dalmatin in dr. Pred- hodnik slovenski srednji sol je s svojimi sodelavci ustvaril Adam Bohorič: s svojo slovnico je usko- pil slovenski jezik.

Cepprav je morala slovenska ljud- ska, srednja in visoka sola skozi stoletja prebrskati naravnost ne- premenljive težave zaradi nemilosti vladajočih narodov in njihovih vi- dad, ki so ji bile le mačehovsko naklonjene, je vendar dosegla za- vidljivo višino. To dokazujejo vsi

Učenci in učence pri šolskem pouku v 2. razredu slovenske ljudske šole pri S. Ivanu

brez Opčina komaj 1915 učen- cev. Število ljudskih šolskih učencev se je torej znižalo na vsem področju za ca. 40 odstotkov. Ob takem upa- danju števila slovenskih o- trok bi leta 1935 na tem pod- ročju sploh ne bilo več slo- venskih otrok v ljudski soli. Ni težko ugotoviti vzroka tega upadanja: brez dvoma je temu kriv slab socialno-gospodarski po- ložaj slovenskega naroda v zad- njem četrtletju in raznarodoval- na politika fašistične vlade.

Ce primerjamo stanje slovenske- ga šolstva po razpadu Avstrije s tistim, ki ga je ustvarila fašistična vlada, vidimo, kakšno narodno in moralno razsejanje je prisadela fašizem Slovencom na šolskem pod- ročju.

Italijanska vojaška oblast je ob- zasedla Primorsko z okoliščino št. 758 z dne 12. januarja 1919 sicer objavila Slovenem in Hrvatom popolno svobodo tudi v šolstvu, to je v bistvu neizpolnjen učni načrt. Toda te obljube ni jemala resno; v okrožnici št. 311/3994 z dne 9. maja 1920 niti z besedico več ne omenja slovenskega jezika, pač pa je pred- videno, da začnejo s poukom italijanskega jezika že v prvem razredu; ta provizorij in normal- ni učni načrt naj bi urejal tudi slo- venske ljudske šole.

Po letu 1922 je prišla šolska ob- last postopoma ukinjati slovenske šole in jezike.

Uradna šolska statistika kaže naglo padanje sloven- skih učencev v Trstu, tako da jih je v šolskem letu 1927/28 samo 83.1500. Po tem letu slovenske ljudske šole ni bilo več.

Enaka usoda je zadela tudi slo- venske srednje šole. Ukinili so iz- dajo realno in namesto nje najprej ustanovili nekakšno mešansko šo- lo, nato še kakšno d'aviamento, ki je dijaka pripravila me- roče za obit, za to se zelo površno.

Slovensko gimnazij v Gorici so ukinili, učiteljske so pre- mestili v Tolmino, dokler ni leta 1927 popolnoma pre- nehale; za prejšnjo so morali dijaki polagati zrelostni izpit v Vidmu.

Tako so preneali slovenski jezik v vseh sol, razen v škofjski gimna- ziji v Gorici. Zaradi slabega gos- podarskega položaja svojih roditeljev so morali vsotopiti slovenski otroci v italijanske šole d'aviamento, ki so bile še najhujše. Tisti učen- ci pa, ki so hodili na italijanske gimnazije, so morali zaradi svojega prepričanja mnogo trpeti.

c) Pod nemško okupacijo

To žalostno stanje, ki je faš- zem ustvaril po slovenskem Primor- skem, je prekinita vojna. Za v šol- skem letu 1941/42 po nekaterih krajih ni bilo več pouka v italijan- skem jeziku, po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943 pa je italijanska sola popolnoma prenehala. V letu 1944 so nekateri krogi začeli obna- vljati slovenske šole, kar so Nemci sicer dopuščali, niso pa hoteli teh šol uskladiti, ker se niso hoteli za- meriti italijancom. Šole so bile kljub temu ustanovljene, niso pa imele zakonske osnove. Na goriskem pod- ročju je delovalo 29, na triškem področju pa 15 slovenskih ljudskih sol. Poleg tega je delovala v Gorici slovenska gimnazija, ki je imela 178 učencev in 25 profesorjev. V Tolmini učenstvo, katerega je o- bsegovalo 54 učencev, poučevalo je 3 profesorjeve. Nadalje so se vrli- li 3 učiteljski tečajji v Gorici, Tol- minu in Idriji.

Te šole je odklanjalo Osvobodilna fronta, zaradi tega niso zavzele ta- koga razmah kot bi ga sicer. Vsa- kaker pa gre vsem solam v dobro to, da se je začela po Primorskem razširjati v večjem obsegu sloven- ska knjiga. Mnogo slovenskih sol- skih in drugih knjig so preneli iz Ljubljane na Primorsko. Po neka- terih krajih jih še danes uporab- ljajo.

d) Partizanske šole

Na drugi strani je Osvobodilna fronta skušala obnoviti slovenske šole v tistih krajih, ki jih je za- sedla njena vojska. Izdelala je tu- di dva učna načrta, ki pa imata močno politično tendenco. Po bro-

šuri četo borb ob Sodi je bil v tem času na vsem ozemlju Julijske krajine pouk na 315 solah s 450 uč- telji in 15.000 učenci. Toda tudi te šole so se morale bojevati z veliki- mi težavami zaradi pomanjkanja učnih moči, učil in knjig, poleg tega pa so bile izpostavljene nemškim napadom. Za Slovence je bistvene važnosti to, da se je slovenska tra- dicio obnovila; to je pozitivni us- peh po dolgih letih zatiranja.

e) Jugoslovanska zasedba slovenskega Primorja

Ko je Primorsko zasedla jugoslo- vanska vojska, je Osvobodilna fron- ta začela ustanavljati šolske tečaje. Koliko teh tečajev je delovalo in

kako so delovali, ni moč točno u- gotoviti, ker so bile objavljene le tu in tam kakšne številke.

Zanimivo sodbo o teh tečajih so si ustvarili angleški in ameriški no- vinarji, ko so obiskali po delih o- troke. V te slovenske tečaje so ho- dili tudi italijanski otroci, ki niso razumeli niti besedice slovenski, v svezkih so našli življenjske mar- šala Tita in ministra Kardelja, raz- ne partizanske pesmi, zemljepla in upravo Jugoslavije, na tabli in zlo- dovih je bilo vse polno napisov, o- premljenih s srpi in kladivi. Mne- njje tujih novinarjev o teh solah je razvidno iz poročil v angleških in ameriških časnikih od oktobra pre- teklega leta dalje.

Slovenskim staršem

Ko je Zavezniška vojaška uprava po izvršeni zasedbi uvedla svojo zakonodajno oblast, je razumela in priznala upravičenost želje, katero je izražalo slovensko prebivalstvo področja »A« na popriku narodne teozabre.

Takoj so izvedli potrebne ukrepe, da bi preuili in raziskali v po- drobnosti šolsko upravljanje v pokrajini; ko so ta dela zaključili, so izdali primerna navodila, katere so sprejeli s splošnim soglasnim odo- bravljenjem uč, katerim je upravljanje osnovnih in srednjih sol v slo- venskih jezikih na tem področju res bilo pri srcu.

Oddelek za prosveto Zavezniške vojaške uprave, ki so ga ustanovi- li v avgustu mesecu 1945, je vodila predsema želja, da bi slovenske šole, katerih otvoritev je sklenili, sledile in se ravnale pri sestavi učnih načrtov, šolskih knjig, izbiri učitelstva, najboljsem vsorum in izkušnjam demokratičnih deiel. Tako naj bi že od vsega začetka ko- ravale po poti k svojim vzvišenim namenom, svobodne vsakega škodli- vega vpliva.

Nameni, katere stremijo doseči, so naslednji:

1) izpolniti želje slovenskega prebivalstva po solah, v katerih se bodo otroci mogli učiti v materinskem jeziku;

2) ustvariti šole, v katerih se bo začelo rušiti in uničevati kul- turne pregrade, šole, ki bodo neovirane od doktrine, ki so jih ustvarile in gojile zmote preteklosti in pravek zaključene spopada.

Ko je Zavezniška vojaška uprava sklenila ustanoviti slovenske šole v tako napetem ozračju, v tako kritičnem in neizvestnem tre- nočku u osodi tega področja, se je odločila dati tem solam vso neod- vzetost, ki jo je v skladu s osnovnimi upravnimi načeli, katere se je ob- vezala spoštovati.

Oddelek za prosveto se zaveda vseh ovoj, katere mora premagati, preden bo šola sposobna izpolnjevati svoj namen; stremeti mora za dejanskim in resnim poučevanjem, ki mora temeljiti na krščanskih načelih; mora stremeti za razvijanjem duševnih sposobnosti in usvojenega duha mladih ljudi, ki so tako pristopni za sprejemanje ideologij, ki so pogostoma škodljive; mora razvijati stalno stremenje za dosego namenov, ki so v sedanjosti in v bodočnosti svržani z ure- nitvijo dejanskega demokratičnega sveta, v kateri raven državljske svobode dolga raven osebne izobrazbe posameznika.

Ko se obratna s temi besedami na slovensko prebivalstvo tega področja, štem izrazi upanje, da nam ne bo odklanjalo svojega so- delovanja; je v vajo korist, v interesu vaših otrok, v interesu njih- ovih sol, da nam pomagate, da bi mogli trdnost prijeti dejstvo ob- stoja vaših sol: gre za bodočnost vaših otrok.

Ustanovitev novih sol ne prinaša šolskim oblastem samo upravnih odgovornosti, ampak ustvarja tudi za slovensko prebivalstvo dolžnost, da prispeva k stremjenju za dosego tiste ravni, ki jo za- tesaajo narodna Zavezniška vojaška uprava.

v Trstu, 2. februarja 1946.

JOHN P. SIMONI,
poročnik,
častnik za prosveto pri ZVU

ORGANIZACIJA ŠOLSTVA

Ker je ZVU uvidela, da od teh pogojanj ni pričakovati uspeha, se je lotila organizacije slovenskega šolstva sama. Ker ni imela nobenih podatkov o številu učencev in učnih močeh, je razpisala vpisovanje v osnovne šole od 17. do 23. septem- bra 1945; v srednje šole od 9. do 15. septembra 1945.

Vpisovanje je zavrnilo mnogo za- prek. Zelo se oteževali redno delo na delih rami ljudski zastopniki, ki so vrčali vpisovalne pole, ali pa jih sploh niso hoteli sprejeti. Po delih so se širili glasovi, naj se n- kake ne vplije v šole, ki jih orga- nizirajo zavezniki. Na ta način so mogli izvršiti na delih vpisova- nja. Šolska uprava je zato zapre- bila tržaški in goriskišk škola, na posredstva pri duhovništvu, da bi ta pomagala pri vpisovanju v slovenske šole. Škoda sta nasvetova- la duhovniški, naj pomaga po svojih močeh; poleg tega je ZVU sklicala dva sestanka slovenskih učiteljev, in profesorjev, enega v Trstu in enega v Gorici in tako je prišla v stik s slovenskim učitelstvom.

f) Pod Zavezniško vojaško upravo

Zavezniška vojaška uprava si je po prevzemu oblasti zadala nalogo, da bo rešila tudi slovensko šolsko vprašanje, čeprav po veljavnih med- narodnopravnih predpisih ne bi bila dolžna posegati v to vprašanje pred končnim sklepom mirovne konference o usodi ozemlja, ki je zdaj pod njeno upravo.

Da bi bil pri delu dosežen popo- ln uspeh, je ZVU stopila med dru- gim v stike tudi z zastopniki OF. Ti razgovori trajajo že od poletja, toda pravega uspeha niso pokazali.

Zastopniki OF zahtevajo popo- lnoma neodvisno šolstvo, ki bi ga ZVU formalno priznava. To bi imelo za posledico, da bi morali od- praviti vse italijanske šolske zaka- ne. Nadalje zahtevajo zastopniki, da uvedejo v učni načrt zgo- dno osvobodilnega boja; v šolo naj bi se uvedla vzgoja po političnih vidikih. Nadalje bi morala ZVU pristati na nastavitve nepravilnosti- nih učnih moči, ki jih je izvolilo ljudstvo. ZVU na take zahteve ne more pristati, ker bi take izpre- membe bistveno izpremenile ustroj šolstva, kakor si ga zamišljajo za- bodne demokracije.

Pogoji ZVU so jasni in dosledni: priznanje enotne uprave in ustroja za slovenske in italijanske šole, vodstvo mora biti poverjeno stro- kovnim močem; ZVU pa dopuška v okviru veljavnih šolskih zakonov slovenskim šolnikom proste roke. Učno osebje sprejema ZVU le kot posameznika, ne pa kot predstavi- nika političnih skupin; šolniki morajo slediti navodilom, ki jih daje vrhovna zavezniška šolska oblast; šola mora biti obvarovana vsakega političnega delovanja in vpliva; šolska vzgoja mora temeljiti na splošnih pedagoških načelih.

zijo, klasično gimnazij ter višje učiteljske. Vseh profe- sorjev je v Trstu 45, v Go- rici 47.

Tako so dobili Sloveni na pod- ročju Julijske krajine, ki je pod upravo ZVU, dve različni vrsti vi- šjih gimnazij in dve strokovni sred- nji soli: trgovsko akademijo in učiteljske. Te šole popolnoma odgo- varjajo potrebam slovenskega dija- ka, ker mu nudijo možnost razli- čnega študija.

Ljudske šole so bile ustanovljene z okrožnico ZVU o ustanovitvi slo- venskih ljudskih sol št. 8 z dne 8. oktobra 1945; srednje šole pa z okrožnico št. 7 istega dne. Okrožni- co št. 9 o p'iznanju sol je polkovnik Bowman podpisal 1. oktobra 1945.

Iz tih zakonov je razvidno, da je ustroj enak sorodnim italijanskim solam, vendar so zakononene tudi posebne značilnosti. Političnjivost tega ustroja je ta, da na pred- videvajo štatskega, sodnega in ome- ga razreda ljudskih sol. Pod Italijo se otroci vstopali po dovršenem petem razredu v šola d'aviamento, katere pa primorski Slo- venci trenutno še nimajo. Iz tega razloga so otroci pristajali obiskova- ti, če se prestopijo v kakšno srednjo šolo, do 14. leta vzdrža- isti, to je pet razredov.

Ustroj srednjih sol

Tudi ustroj slovenskih srednjih sol je enak italijanskim, dodane pa so nekatero izpremembe. Ustroj teh sol predstavlja težavo za tiste dijak, ki prihajajo iz kakšnih italijanskih srednjih sol.

Vredno šolo lahko vstopi dijak, ki je dovršil deset let in ima štiri razrede ljudsk; šole; če teh nima, mora delati posebni sprejemni iz- pit. Vsekakor pa je predpisan za vstop v srednjo šolo sprejemni iz- pit za vse učence.

Nižja srednja šola obsega tri letnike; po dovršenih nižji srednji sol dijak lahko prestopi v realno gimnazijo, kar najbolj odgovarja italijanskemu izrazu liceo scien- tifico, ki obsega pet letnikov; na- dalje lahko vstopi v klasično gimnazijo, ki ima dve stopnji: vi- šjo gimnazijo, ki sestoji iz nekda- njega četrtega in petega razreda in klasičnega liceja, ki odgovarja šestemu, sedmemu in osmemu ra- zredu nekdanje klasične gimnazije.

Po dovršenih nižji sol lahko vstopi učence po izbiri na trgovsko akademijo, kar še najbolj odgo- varja italijanskemu izrazu istituto commerciale. Ta akademija obse- ga pet letnikov; vstopi pa lahko tu- di na višje učiteljske, ki obsega samo štiri letnike: absoluten vstop učiteljske ima dve leti študija manj kakor študent jugoslovanskega učiteljske, ki mora opraviti vsega skupaj devet let študija.

ZVU se zaveda, da so v tem šol- skem sistemu še nekatere vrzeli, ki bi jih bilo treba izpolniti; vendar vsega tega na mah ni bilo mogoče rešiti, zlasti zaradi poma- njanja strokovnih moči, potrebnih prostorov in učil.

Potrebno bi bilo še nekatere vrste mešanskih sol (šola d'aviamento) pred- vsem trgovske, industrijsko- obrtne in agrarne vrste. ZVU je že naredila podrejenim orga- nomom, da preuči možnost otvoritve takih sol po neka- terih večjih krajih, kot v Trstu, Gorici, Sežani, Kana- lu itd.

Niž manjših težav ni ime- la ZVU z ustanovitvijo sred- nji sol; po skrbnem premo- travanju je ustanovila tri srednje šole v Trstu in sicer: nižjo gimnazijo, višjo realno gimnazijo in trgovsko aka- demijo; v Gorici nižjo gimna-

UVODNE BESEDE K BROŠURI.

«Programi in navodila za ljudske šole»

Prišufajmo moderni učni načrti, ki jih nudimo učiteljem, so jasni in pomeniti nekaj več in nekaj boljega kot navadni učni načrti, ki so v solski rabi. Prinašajo v šolske prostore novo luč in nov duh, uveljavljajo in veselo kakor tudi stvarno, zdravo izločenje dela in pridnosti, navedenje za strpno sočutje, ki v skupnih naporih drži in brati vse.

Modra in jasna navodila, ki prepletajo učne načrte in jih osvetlujejo, upajoja načela, ki držajo iskaneje iz moderne družbe, imajo namero družiti prosvetne in delovne moči, prinašajo novo vsebino etičnim problemom in z vsajenjem čuta človeške soli- darnosti prehajajo oske meje starih nacionalizmov. V soli, katere bo napolnila nove generacije k novim nalogam, novim dolžnostim, se bo mladina pripravljala za mirnodobno življenje, bo črpala iz naukov, ki ne bodo več sestavljeni iz odlomkov, ki ne bodo več iz- ločeni iz celote, ampak bodo strnjeni, pogum za podjetnost posa- meznika in nagnjenje k prostovoljnemu sodelovanju. Ta vzgojna in učna načela bodo začela v šoli novo, boljše dobo, če se bodo vzgojitelji ravnali po njih z verno in skrbnim razumevanjem.

Te učne načrte do skupno z načeli moderne pojmovanja in duhovne obnove prenesel in oblikoval nov duh; pravilno poj- movanje edrave in iskrene demokracije, ki kateri se bodo usmerja- le otroke duše te od prvih šolskih let.

ALFRED C. BOWMAN,
polkovnik J.A.G.D.,
višji častnik za civilne zadeve

UČNI NAČRTI IN KNJIGE

Učni načrt za slovenske ljudske šole je ZVU priredila po italijan- skem načrtu in ga izpolnila s potrebnimi dodatki za slovenske potrebe. To velja predvsem za učni jezik, za italijanski jezik, zemlje- pla in zgodovino ter stvarino, ki spoznava otroka z italijansko kul- turo.

Po tem prirejenem učnem načrtu je slovenskemu jeziku ter zgo- dovini in zemljepisni zagotovljena po- polna svoboda. Učni načrt dolga uvedbo italijanskega jezika v ljud- skih solah šele od tretjega razreda dalje; poleg tega je na dana slar- tem možnost, da otroka oprostiti pouka italijanskega jezika, če to želijo izraziti pisмено vodstvo šole.

Oprostitelj je možna na isti način od verouka. Staršem je tako pre- puščena popolnoma svobodna volja, ali se po njihovi otroci učil italijan- skega jezika in verouka, ali ne.

Učni načrt je izšel v tisku 23. jan- uarja 1946; izpolnjenju vrzel, ki je do zdaj ovrnila učitelje pri iz- vrševanju rednega pouka. Načrta je dodan tudi urnik, ki ureja po- samozni predmetov.

Učni načrt za slovenske srednje šole je enak italijanskemu. Po- trebne izpremembe pa je ZVU uračila s posebnim dodatkom u- čnim načrtom dne 12. novembra 1945. Ta učni načrt uravnava pouk slovenskega jezika, narodne zgodov- ine, zemljepisa in angleškega ter italijanskega jezika.

Tudi na srednjih solah je sloven- skemu jeziku dana polna svoboda razvoja. Na nižji soli poučujejo slo- vensko pet ur tedensko, na višji soli solah so določene štiri tedenske ure z izjemo trgovske akademije, kjer so določene tri tedenske ure. Pri sestavljanju učnega načrta so pokazale težave v tem, da je bilo treba obsesti vse italijanski program in še slovenski ter an- gleški jezik. Zaradi raznih izpre- memb je naraslo število ur te- denskega pouka tako, da imajo slo- venski učenci vsak dan po pet ur sol, medtem ko imajo italijanski učenci samo po štiri ali celo tri ure na dan.

Pri splošni zgodovini se posebej obravnava tudi zgodovina Slove- ncev. Isto velja za zemljepis.

Nekakšno posebnost in obtežitev za slovenske šole pomeni za otro- ke učenje dveh tujih jezikov: italijanskega in angleškega. Zakaj so ohranili italijanski učni načrt? Zato, da slovenskemu dijaku omo- gočijo prestop na kakšno drugo italijansko srednjo šolo, poleg tega je treba zagotoviti slovenskemu dijaku vsaj enakovredno izobrazbo italijanskih otrok.

Pos-bno poglavlje slovenskih sol so učne knjige. ZVU v tako krat- kem času ni mogla pripraviti po- trebnih učbenikov; obrnila se je za- to po pomoč preko jugoslovanske gospodarske komisije na narodno vlado Slovenije ter je zaprosila Bo- bišev abecednik »Pričujoče veselje, ki je bil izdan pred drugo svetovno vojno in vsebuje vse, kar more nu-

dit sodoben učbenik. Toda ZVU je dobila odgovor, da je ta učbenik fašističen.

O tem vprašanju so nato raz- pravljali celo na rodni tedenski tiskovni konferenci pri polkovniku Bowmanu, višjemu častniku za ci- vilne zadeve pri ZVU, 22. oktobra 1945, ko je leta izjavil: »Zamud- z otvoritvijo slovenskih sol je povzročilo tudi vprašanje šolskih knjig. Pred časom si je ZVU s po- močjo združenega gospodarskega sveta preskrbel primerke zelo do- bre šolske abecetice. Bila je to knjiga, ki so jo uporabljali pred- vojno v Jugoslaviji. Po skrbni preiskavi se je pokazalo, da ne vsebuje nič oporečnega. Knjiga opi- suje življenje na polju in v hiši, pi- šance, race, pec in mačke itd. in po našem mnenju ni imela političnega značaja. Končno so nam sporočili, je nadaljeval polkovnik, da te knjige na moremo dobiti, ker je fašističnega značaja in priporo- čili so nam, naj sprejmemo neko drugo šolsko abecednico, ki je bila na raznih mestih okrašena z ju- goslovansko zastavo in je imela sol- vodje jugoslovanskega naroda. Pri tem je polkovnik Bowman po- kazal knjigo, da so jo lahko udele- ženci konference videli. V splošnem, je nadaljeval polkovnik, se nam eidi, da je brez ozira na to, kako bi gledali na to knjigo pred šestimi meseci ali pred enim letom, zelo malo primerno upo- rabljati to knjigo na ozemlju, ki je po angleško in ameriško zasedbo. Preiskovanje in pregledovanje te knjige je tudi povzročilo zamudo pri otviritvi slovenskih sol. Nato smo pregledali prvo knjigo, da bi ugotovili, kaj je v njej fašističnega. Edini odlomek, ki bi prišil v pottev je tisti, ki govori o žitu, katero raste na polju in ga poleg ljudstva dobiva tudi kralj. Uporaba besede kralj je očitno osnovna, če, da je knjiga 'fašistična'.

»Nefasistični abecednik, ki so ga najprej poslali na ogled, ni dobil odobrenja niti v Ljubljani.

ZVU je poučena, da je bilo v Ljubljani na zalogi veliko starih učbenikov, zlasti za mešanske šole, ki bi prišli prav na tem ozemlju, kjer primanjkuje slovenskih knjig la bi vsaj za letos dobro krile po- treba. Toda oblasti teh knjig niso poslane na slovensko ozemlje Julij- ske krajine, ampak so končale v tovarnih papirja.

ZVU je morala začeti sama so- stavljati učbenike, začasnoma pa je dovolila uporabljati prejšnje ju- goslovanske učbenike, v kolikor so bili na razpolago šolam.

Trenotno so za tisk pri- pravljene za ljudske šole tri računice; pripravljajo abe- cednik, na razmnoževalni stroj za razmnoževanje te dni berilo za 4 in 5 razred. Poleg tega pripravljajo pomožni priročnik o italijanski kultu- ri ter italijansko slovnico za ljudske šole.

USPEH NA SREDNJIH SOLAH OB ZAKLJUČKU PRVEGA TRIMESEČJA (15. januarja 1946)

SOLA	Število učencev	Število ocenjenih	Ocene pozitivne	Ocene negativne	Procent
GORICA:					
Nižja srednja šola	462	462 (100%)	215 (46%)	247 (54%)	56
Višja in klasična gimn.	180	94 (63%)	32 (35%)	62 (65%)	5
Višji učiteljski	99	93 (94%)	60 (65%)	33 (35%)	5
TRST:					
Nižja srednja šola	512	368 (72%)	153 (42%)	215 (58%)	144
Višja realna gimn.	111	90 (82%)	29 (32%)	61 (68%)	21
Trgovska akademija	48	42 (87%)	23 (55%)	19 (45%)	6
Skupno	1382	1149 (82%)	512 (46%)	637 (56%)	238

ŠOLA POD ZVU

Iz pedagoških ozirov je bila ZVU pripravljen predgovor uporabi nekatere za šolo neprimernih učbenikov, ki so jih razpečali nekateri krogi po mestih in deželah.

Iste težave so se pojavile za učbenike srednjih šol. Po uvidenosti nekaterih profesorjev tukajšnjih srednjih šol je uspelo dobiti precej slovenskih učbenikov, predvsem slovenskih čitank, zgodovine in zemljepisla, nekaj matematičnih knjig, nekaj latinških in nekoliko strokovnih učbenikov za trgovsko akademijo. Najnujnejše potrebe so kolikor toliko krite in pouk lahko poteka skoraj redno. Nekateri pripomočki je ZVU razmnožila na raznočrtevalnem stroju.

ŠOLSKI PROSTORI

Na isti tiskovni konferenci 22. oktobra 1945 je poročnik Simoni, članik za šolstvo pri ZVU, izjavil: »Razpoložljivo število šolskih prostorov je vsakega znanjano, ker so mnoga šolska poslopja trenutno zasejena, druga pa so potrebna popravila. Stori se, kar je mogoče, da bi čimprej omogočili takojšnjo popravila in izpraznitev zasejenih šol.

Šolski pouk se je začel in teče dalje. Mnoge ljudske šole so bile med vojno uničene, druge so zasedene po nekaterih krajih z vojaškimi oddelki. Mnoge šole so našle zatočišče v zasebnih hišah in v drugih popravljenih poslopjih.

V Trstu so slovenske srednje šole celo na boljšem kot italijanske, ki imajo pouk samo 4 krat na teden, medtem ko ga imajo slovenske vsak dan. Vse slovenske srednje šole so nameščene v Trstu v isti zgradbi. V Gorici je bilo stanje šolskih prostorov nekoliko slabše in se je začelo pouka zakasnil za nekaj dni. Danes delujejo tudi v Gorici srednje šole popolnoma redno.

Skrb za šolske prostore je po vsej državi oblast, deloma po krajski oblasti, medtem ko morajo vzdrževati ljudske šole občine.

POLOŽAJ DIJAŠTVA

Večino srednješolskega dijaštva na slovenskih šolah sestavljajo Slovenci, ki imajo število je drugih narodnosti. Za dijakke, ki niso prišli iz italijanskih šol, so nastale težave, ker so se v prejšnjih šolah niso učili v vseh razredih; italijanski je obvezen v vseh razredih razen na trgovski akademiji. Za nekatere dijakke je bila novost italijanska, skoraj za vse pa angleščina.

Dijaki kažejo po večini pomanjkljivo znanje v slovenskem jeziku, tako da so morali skoraj v vseh razredih začeti s poukom slovensčine od osnove. Videti je tudi, da imajo dijaki površno po-prejšnjo izobrazbo. To deloma opravičuje vojna letna in slabe prejšnje šole. Tudi marljivost se ni v vseh; še vedno je opaziti pri dijakih posledice vojne razburjenosti. To mora deloma opravičevati nepopoln uspeh ob zaključku prvega trimesečja 15. januarja tega leta.

Uspehe brez dvoma ovira slab materialni položaj slovenskega dijaštva. Mnogi med njimi so slabo obdelani in obti, nekateri slabo branjeni, največja ovira pa je oddaljenost prebivališča od šole. Tako se na primer vozi na nižjo srednjo šolo v Trstu 70% vseh dijakov. Zamuda čaka in utrujenost zelo vplivata na dijakovo znanje.

Taj zadnji oviri bi lahko odpravili z ustanovitvijo dijaških zavodov, kar pa je združeno z velikimi finančnimi težavami. Zavezniki vojaška uprava je posvetila veliko pozornost tudi temu vprašanju. V Gorici se deluje dijaški dom, kateremu je dal v najem potrebne prostore gorški upravitelj Zavezniki vojaške uprave, drugi podobni zavod pa je začel poslovati v Ljubljani.

V Trstu trenutno še ni nobenega dijaškega zavoda, kar zaradi pomanjkanja denarja za popravila ni mogel začeti s poslovanjem.

Slovenskim dijakom je deloma prišlo na pomoč društvo »Dijakiška matrica«, vendar pa so po časopisnem poročilu izdatki iz tega sklada za dijakke na področju A obsejati manjši kakor na področju B Julijske Krajine.

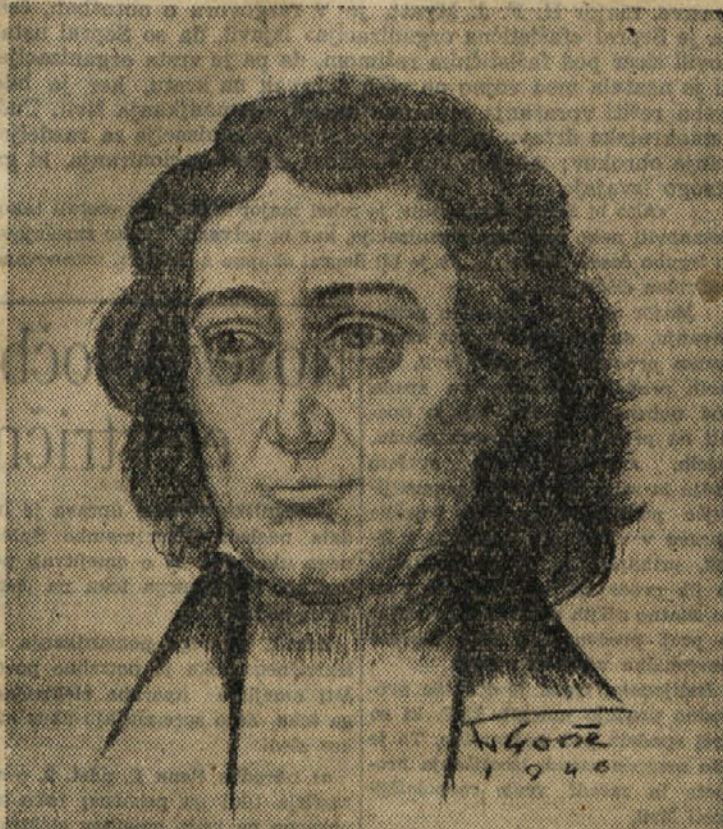
UČNO OSEBJE

Zavezniki vojaška uprava je v drugi polovici preteklega septembra objavila v časnikih poziv vsem slovenskim šolnikom, naj vložijo venskih šol. Na nekaterih mestih na slovenskih šolah. Le počasi so prihajali, prišli niso verovatno v otvoritev slovenskih šol, mogoče zaradi razmer niso hoteli vložiti proračuna.

Do konca meseca oktobra je bilo začasno število profesorjev, Obejavil poročnik Simoni na tiskovni konferenci 22. oktobra, l. 1. »Za profesorje in učitelje, ki nimajo italijanskega državljanstva, to za-

ZA PRAVO PODOBO FRANCETA PREŠERNA

Ob obletnici njegove smrti - 8. februarja

Dr. France Prešeren (1800 do 1849)

Podobno kot je našlo pot sv. plamo v sleherni slovensko gorasto vas, je našla Prešernova pesem do slehernega srca slovenskega izobraženca. Ni slovenskega inteligenta, ki bi ne imel Prešernovih pesmi, ki ne bi poznal in znal na pamet skoraj vseh pesmi tega največjega slovenskega pesnika. Ko odhaja slovenski izobraženec na pot, vzame s seboj Prešernove pesmi. Ljudje, ki so morali zapustiti svoje slovenske domove, ko niso mogli in smeli vzeti s seboj ne hrane, ne obleke, so skrivaj utaknili v tep knjižico Prešernovih pesmi in jim je bilo tako lažje posloviti se od vsega, kar so morali pustiti.

Čudovito blizu je slovenskemu človeku Prešernova pesem. Drugače kot Slomkova in Gregorčičeva, ki je pomorjela. Če sta ta dva lasti ljudstva, je Prešeren lasti inteligence. Prešernova pesem je neizmerno bogata, široka, plemenita, polna lepote, zato tudi najde predvsem izobraženec v njej toliko utehe in utišit. Prešeren je predstavnik in glasnik vsega slovenskega naroda. Nenadoma se je pojavil, ko je bila je slovenska beseda okorna in neobčljiva. Prešeren je to besedo oblikoval in začel v njej izražati najgloblja in najnežnejša človekova doživljanja in čustva. Iz povprečne književnosti svojih sodobnikov je Prešeren vstal kot velikani in se vstrelil med tedanje evropske tvorice lepe besede.

Prešeren je tedaj last celotnega slovenskega naroda. Vsako presojanje njegovega dela in aplikacija v luči spektruma političnih barv, je nesmisel in znak majhnosti ob Prešernovi veličini. Med Slovenci je namreč neka bolezen, bolezen majhnih ljudi, ki gledajo vse, tudi kulturne zaklade, skozi politična očala.

Tako nasilje sta doživela predvsem Cankar in Prešeren. Zdej bi ju hotela ena politična skupina proglasiti za svoja somišljenika, adaj druga. In če ima kdo politični monopol, potem sta kar na mah obdelana velika umetnika v enake uniforme. Umetnika pa stoji visoko kot svetilnika. Daleč sta bila od vsakdanjih političnih izjav in spletk in predvsem daleč od političnih zahrbnosti. Bila sta namreč največja zagovornika resnice, pravice in svobode. Sovrasila sta laž in hinavščino. Ta dva Slovence sta simbol svobode besede, simbol svobode naroda, enakosti in bratstva med Slovenci ter glavnica mednarodnega bratstva. V tem sta si kar v Prešereni terečno blizu, kar ni noben evangelij velikega človeka ne more biti drugačen.

Veska politična frazeologija ob Prešernovem in Cankarjevem liku je težnja; vsako prilastanje njegovega dela potvorba zgodovinskih dejstev in fiktivne njegove spomina. Treba je samo obrniti list v knjigi in takoj bo našel tisti, ki tudi ob kulturnih narodnih ustvarjalcih ne more zlezti iz svojih političnih hila, obsodbo sebe samega, obsodbo svojih nazorov in ustrojev. Prešeren mu ostri kriknje: »Le človeče sodi naj kopitar!»

Gre nam za svetlo in resnično podobo slovenskega pesnika dr. Franceta Prešerna. Tudi ta veliki sin majhnega naroda je doživel, kot ves njegov narod, veliko razočaranje in ponižani, zato je njegovo hrepenenje v pesmi tako silno veliko in tako globoko.

V svojem osebnem življenju je Prešeren doživel neustojljivo ljubezen, ljubezen, ki je rodila čudovito lepe, nečne in čustvene pesmi. V njih vidimo Prešerna kot terečno plemenitega, notranje bogatega, v odnosu do soljudi nikjer naslednega in vsiljivega človeka. Poje o svoji notranji bolečini, poje o svojem upanju, v katerem iztveni zadnji njegov vers.

Poleg neustojljive ljubezni do dekleta, ki je rodila najlepše njegove pesmi, daje Prešeren močan poučevalski zahtev po osebni svobodi. Občutil je pač vso težo, neizprosno in nemoralnost političske radi tega, ker ni kvalificiranega oseba, iz te pokrajine. Ti učitelji pa bodo namreč iz, če bodo sobni in če jih bodo oblasti za oblikovanje ter varnostne oblasti potrdile; nameščeni pa bodo kot epobdeni, na šolsko leto 1943-44 brez obveznosti za vladjo, ki bo po ZVU prevzela upravo na tem področju. Na triaskih ljudskih šolah so dobili službo v glavnem starejši učitelji in učiteljice, ki so bili deloma še upokojeni deloma pa v službah v Italiji.

Danes so v Trstu vsa mesta na ljudskih šolah zasedena, ravno tako tudi v Gorici, večje število učnih moči pa primanjkuje na deželi. Mnogi šolski nočejo sprejeti službenih mest na deželi. Iz nekoga tržaškega dnevnika bi utegnili sklepati, da ZVU noče poklicati razumnikov iz Italije. Ugotoviti je treba, da prosvetni oddelk ZVU do danes še ni oddal nit ene prošnje za namestitev ali premeštev kakšnega šolnika; resna pa je, da nekateri učitelji sploh ne doje vložiti prošnje za službovanje na Primorskem; štiri slovenske učne moči, a italijanski državljani, so na tukajšnjem službenem mestu odstopile in so ošle rajši nezaj v Italijo, drugi so na izrecni po-

države in policijske režime. Njegove pesmi niso mogle dolgo iziti, njegove »Zdravljice«, ki oznanja bratstvo in ljubezen ter poveljuje slovenski rod, sploh niso smeli v Poemah 1847 natisniti. Ker ni bil Prešeren naklonjen tedanjemu avstrijskemu režimu, ker ga ni poveljeval kot drugi, so ga obsodili na kulturni molk. Toda Prešernovo srce bi bilo od prepevajajočih čustev pošlo, če bi bil molčal. Pisal je. Ker ni mogel in ni smel povedati svojega ogorčenja nad zatrti človekovo svobodo naravnost, je pisal to v prilikah. V tistih dneh je bilo mogoče režim le na ta način prevariti. V najvišji pritožbi o peščeri svoje glavo, sam Bog potrdi pesnikovo pravico do osebne svobode in svobode izražanja misli.

Pusti peti mojga slava, kakor sem mu grio ustvaril.

Komur pevski duh sem vdihnil, Z njim sem dal mu pesmi svoje; drugih ne, le te naj poje, dokler da bo v grobu vtihihi.

(«Orglara»)

Druga velika dobrina, ki jo Prešeren oznanja svojemu narodu in katere zagovornik je, je narodna enotnost. Resnična enotnost, ki živi globoko v srcih ljudi, enotnost duha, ki jo vodi medsebojna strpnost. Ta enotnost je »last besede, kjer daje enotnost in moč ter odpranost narodu. Narod, ki hoče uresničiti in doseči svoje zahteve, mora biti duhovno edin; toda te edinstvi ni mogoče doseči na ukaz, ampak v lo-pem, medsebojnem, strpnem življenju. Zato Prešeren tako zelo in ponovno klič:

«Ednost sreča sprava, k nam naj nazaj se vrnejo».

(«Zdravljica»)

Pesnik roti nebo, naj da narodu milost edinosti, kajti nečednost je toča in nesreča, ki spremlja slovenski rod.

«Da bi nebesa milost nam skazala, da bi nam srca vnel za čast dešle, med nami potolažili razprtje, in spet zedinil rod Slovenice cele».

(7. sonet)

Pesnik se zdrzne ob spoznanju, da je bil narod tako zelo zapeljan, da celo svoje lastne brate mori.

«Slovenec se mori Slovence-brata, kako strašna slepota je človeka».

Nekateri razlagalci Prešernovih pesmi trdijo, da je pesnik tudi v

nekaterih posvem ljubezenskih pesmih izlil svojo veliko ljubezen do domovine. To sicer ni verjetno, toda Prešeren izpoveduje svojo veliko ljubezen do svoje domovine v nešteti pesmih. Svoboda svoje zemlje ceni nad vse, kajti

Največji sodobni skladatelj SERGIJ PROKOFIJEV

V veliki dvorani moskovskega konservatorija je bil pravkar končala oddaja. Bilo je točno 9.30. Črno oblečena napovedovalka je stopila na oder in spregovorila: »Imenu domovine bo sledil podzdrav junakim bojevnikom. Prve ukrajinske fronte, ki so prebili nemško obrambno črto — 20 saliv iz 224 topov. Tenuhi dni pred Stalinogradom je bilo konec; poljska januarska ofenziva 1945 se je začela.

Ko je govorila, je prva salva oddaljenih topov stresla dvorano. Slodi, plešasti in kratkovidni moš, podobni nekdanjemu ameriškem senatorju Robertu Taftu, je stopil na oder in stal mirno s sklonjeno glavo pred zborom moskovske filharmonije. Videti je bilo, kot da tiho šteje strele oddaljene topovske skupine. Ko je zadonela dvajseta salva, je dvignil dirigentsko palčko in dal znamenje za začetek prvega predvajanja največših simfonij. Plešasti moš je bil največji sovjetski dirigent in skladatelj, Sergij Prokofjev.

Teden pred tem je doživela svoje prvo predvajanje druga simfonija, imenovana »Peta simfonija«, letnega skladatelja v bostonski filharmoniji dvorani. Bila je bohotna in širokopotezna ustvaritev v obliki velike sovjetske tovarne, kateri je primena ljubeznost, Čehovljeva podešela. Moš, ki je predstavil to umetnost ameriškem glasbenemu svetu, dirigent znamenitega zbora bostonskega konservatorija, v Rusiji rojeni Sergij Kusevicki, je bil navdušen. Nazval je »Peto simfonijo največji glasbeni doživetje zadnjih let. Največji od dode Brahmsa in Čajkovskega. «Pravi čudež v svetu glasbe! Pomeni za nas vsekakor, ki obsega preteklost, sedanjost in bodočnost... Prokofjev je največji skladatelj današnjih dni! Nič ne zna pisati s takšno tehnično popolnostjo in s takšno obširno uporabo najrazličnejših sklad. Skozi vse delo nas spremlja krasna melodija».

italijanskim državljanstvom ni več na razpolago; že danes pa so vsi nastavljeni profesorji preobloženi z maksimalnim številom učnih ur.

RODITELJSKI SVETI

V zadnjem času so začeli v nekaterih krajih ustanavljati roditeljske svete. ZVU ne gleda na ta pojav negativno, vendar ti sveti niso majno priznanje prosvetnega oddelka, ki niso dovolili učiteljskega, ampak kako drugo srednjo šolo.

Do zdaj je namestila ZVU samo kvalificirane učne moči. Plače rednih in začasnih učiteljev so enake italijanskim; po zadnjih povlačnih so se zelo izboljšale.

Na srednjih šolah so vsa mesta v glavnem zasedena in sicer samo s strokovno usposobljenimi učnimi moči. Če bi se število učnih moči na srednjih šolah iz kakršnih koli vzrokov znižalo, bi se pouk ne mogel več redno vršiti; novih moči zaradi ukinitev splošne odredbe št. 19 ne bo več mogoče razlagati, ker kvalificirani profesorji z

«Manj strašna noč je v črne zemlje (krili, kot so pod svetlim soncem sužnji (dnovi). (»Uvod h Krstus)»

V skupnosti a ostalimi Slovani si obeta Prešeren svobodo, kajti

znajveč sveta otrokom alihi Slaves

in Prešeren tedaj veruje, da bi mogel tudi slovenski narod svobodno šteti tam, kjer si sinovi sprostijo poljo vero in postavijo. Seveda pri tem ni pesnik noben utopist in ni pripravljen tudi najmanjše narodne stvari in pridobitve svojega naroda irtvovati na račun kake večje skupnosti. Ko je Vras sanjari o nekem skupnem jeziku, je Prešeren še ta najmanjši začetek internacionalne odločno odklonil. Zakaj Prešeren je bil vendar najprej Slovencec, svet sin svojega naroda, potem šele vse ostalo.

Prešeren pa je tudi zagovornik mednarodnega sožitja, bratstva med vsemi narodi sveta. Prav v »Zdravljici, ki ni smela iziti, nazdravlja vsem narodom sveta in izraža željo, da bi bil prepri enkrat na vselej sveta pregan.

«Žive naj vsi narodi, ki hrepene dočakat dan, ko koder sonce hodi, prepri iz sveta bo pregan, ko rajak prost bo vsak, ne vrag, le sosed bo mejaka»

Slovenski pesnik je le danes lin in sodoben, kakor je bil tedaj, ko je prvič izdal svoje pesmi. Njegove misli so tako človečanske in tako dragocene, da bodo imele večno vrednost. Slovence pa je Prešeren učil v lepote in tolažbe, simbole svobode, resnice in pravice, ki mora končno zmagati nad vsakim suženjstvom, lažjo in krivico.

L. SIMČNIC

Največji sodobni skladatelj SERGIJ PROKOFIJEV

stoleve knjige »Vojna in mira«.

Ko je neki novinar vprašal Prokofjeva, kaj je mislil izraziti s svojo »Peto simfonijo«, mu je Prokofjev odgovoril: »Nekaj o človeškem duhu, o njegovi duši ali nekaj podobnega. Hitri in nejasni odgovor je nekaj značilnega za vse skladatelje. Kakor večina njih, tudi Prokofjev misli, da mora njegova glasba sama povedati vsakemu, kaj pomeni.

Prokofjev ustvarja skladbe s preračunano točnostjo matematika. Sklada svinje papirja, na katere si je zabeležil melodije, ki so se mu porodile, da bi jih uporabil za bodoče skladbe. Skozi iz postelje, da bi si zabeležil kakšno, ki se je nenadoma pojavila v njegovi glavi. Prišlo mu na misel, ko se sprejaha, posebno pa, kadar se vozil s vlakom, kjer najde v enakomernem udarjanju koles ob tirnične vzpodbudo za ustvarjanje svojih skladb. Ko je tako zbral zadostno količino odlomkov melodij, odide na delo, da bi izdelal široko zasnovano skladbo, v kateri bi jih uporabil. Svojo »Peto simfonijo« je ustvaril iz gradiva, ki ga je tako zbral dve leti; dejansko sestavlja.

»Peterček in volkovci«

Navadni ameriki človek z ulice, ki se zanima za glasbo, ga pozna po prijatli in očarljivi glasbeni pravilici »Peterček in volkovci«, katero je Prokofjev napisal, da bi omogočil otrokom na lahek način razlikovati različna godala. Primer sel je svoje majhno delo Kusevickemu ter ga priporočil z nekaj pikrimi besedami kot primerno otroško glasbo za bostonsko mladino in glasbene kritike, ki so tako ostro razlagali njegovo »Četrto simfonijo«. Filmski igralca Bill Rathborne in operni pevec Richard Harte kot razlagalec sta pomela delo na gramofonske plošče, ki se danes najbolj prodajajo kot božični darila za otroke. Preteklo leto so ga dvajsetkrat igrali veliki filharmonisti zbori. Preuredili so ga celo za ples, ki so ga izvajali člani skupine Guya Lombarda. V študentski prodaji ameriških gramofonskih plošč stoji Prokofjev prav zaradi svojega »Peterčka in volkovci« na izsujevanju prvih mest. Stoji pred Mozartom, vendar daleč zaostaja za Beethovnom in Čajkovskim. Nedavno so »Peterčka in volkovci« prvič izvedli v Torinu. Tržaška radijska postaja je delo prenašala.

V Sovjetski zvezi uživajo celo najdaljša Prokofjeva dela med narodnimi sloji takšno priljubljenost kot najboljše knjige v Zdrženih državah. Ko so Amerikani priklovali prvo predvajanje njegove »Pete simfonije«, je Moskva nestrpno čakala vzporeditve njegove »Ode ob koncu vojne«, prirejene za orkester brez godal, v katerem pa je osem harf in štirje veliki klavirji. Ko je pisal svojo »Peto simfonijo«, je bil »takočasno ustvaril tudi novi občinski balet »Cinderella«, zelo zapleten filmski komad za film Sergeja Eisensteina »Črna Gromzina«. Z pred tem je napisal za Eisensteina godbo za film »Aleksander Nevski« in zelo zahtevno opero na podlagi Tol-

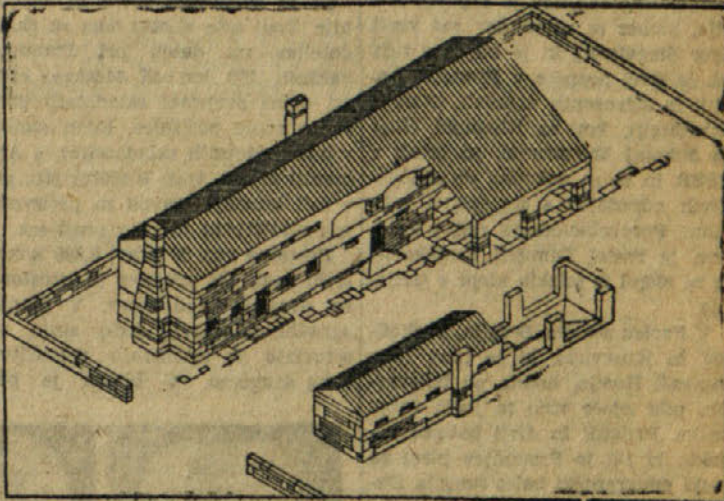
Nekaj misli k obnovi slovenskega podeželja

Nasela sodobnega stavbarstva, narčne ureditve pokrajine ter naselja, nasela stanovanjske kulture in sodobna gradbena tehnika, industrializacija gradnje, tvorijo trden temelj obnovi velikih porušnih ploskev dananjnjega sveta.

Sodoben stavbar poudarja naselo stvarnosti kot bistveno naselo stavbarstva. Stvarnost, ki vključuje v sebi razumske priine, uporabnost, tehnično popolnost ter ekonomijo gradnje in duhovno prino, doslednost med idejo, konstrukcijo in obliko. Stavbarstvo teži k elementarnosti. Ljudska stavbna kultura je v svojem bistvu prav taka. In ker je temu tako, se ne čudimo, da je zanimanje sodobnega kulturnega sveta za ljudsko kulturo široko in tvorno. Zgrajen je most med stavbarjem mesta in dešele, most, ki ne bi bil nikoli prepet, če bi ta dva svetova ločila načela ali gledanje romantike.

Pod obnovo razumemo obnavljanje po tradicionalnih načelih, da, celo obnavljanje na starem temelju. Tradicija je važna tvorna sila kmečkega stavbarstva. Medtem ko se mesto nevidno preoblikuje v sodoben čas po svojih načelih in ostanjajo v njegovem organizmu le kvaliteta dela preteklih dob, je kmečko stavbarstvo, ki je samo na sebi dognanje, posem tradicionalno.

Sprememba oblikovalcev kmečkega naselja, sodobna načela ureditve družbe, združništva na temelju družinskih kmetij, sprememba roka obrata v strojni in volkne prenosna tehničnih ter stavbarških

Skica južnoprimorske reformirane domačije (Ing. K. S.)

načel sodobnega ruralizma, so dejstva, ki zahtevajo reformo. Naselje bo dobilo obliko, kakrino zahteva vsebina in čas.

Današnji gradbeni postopek, ki temelji na ročnem, obrtniškem delu, veliki tehnični nalogi obnove ni dorastel. Sodobna industrializacija gradnje, gradnja s tovarniško izdelanimi sestavnimi deli veljih zamer, zahteva normiranje izmere ter gradbenih členov, modulacijo, to je določitev osnovne mere graditve ter opreme. Normiranje moramo odtegniti tiste gradbene člene, ki so značilni za kmečko obrt.

Načrta ureditve pokrajine je dolgoročen gradbeni načrt, ki določa smernice za ureditev pokrajine po načelih stavbarstva, narodnega

gospodarstva in prometa v enovit organizem. Načrta ureditev je osnovna gradbena politika, neobhodna potrebna pri obnovi veljih porušenih ploskev. Pri veljih porušenih predelih Slovenije, v Suhi Krajini na Kočevskem, na Krašu, do treba relevanti ureditvena upravljanja, ki prestopajo interese naselij samih in spadajo v to področje.

Slovenska kmečka naselja

Po velikosti delimo slovenska kmečka naselja v enodoma, samne, prehodne oblike, zasele, in mnogodoma naselja, vasi. Oblike talnega narča slovenskih vasi so pestre. Najobčnejši sta gručasta vas, vas neurejenega talnega narča, in obsejna, dolga vas, snailno razmislno naselje poljedelskih predelov Slovenije. Naselje je tisto področje ljudskega življenja, kjer se najbolj uveljavlja narava. Čim bolj pa se le ta uveljavlja kot tvorna oblikovna sila, tem bolj so nastale oblike v etničnem oziru indierentne. Slovenske vasi nimajo svojskih oblik.

Sodobno kmečko naselje je v svojem ustroju posem novo. Osnovno ločimo dvojje vrste naselij, katerih oblika je odvisna od lege domačije do nje pripadajoče posesti. V prvem primeru leži dom na zakroženem zemljišču, ki tvori njegovo celotno posest, razločeno naselje. V drugem primeru leže zgradbe v strujenem naselju, posestva pa izven njega. Pri razločenem naselju je zaradi strnjivosti posestva večja ročnost gospodarjenja, obdelovanje zemlje, paša, nadzor itd. Prednosti strnjene naselja pa so cenejša ureditev sanitarno tehničnih naprav, vodovoda, kanalizacije, elektrike, hitrejša obnova in večja prikladnost za združeno gospodarstvo.

Prvi primer zahteva zakonsko načrto nedolžnosti kmetije in predhodno komasacijo vaškega zemljišča, kar je svari velikega števila porušnih naselij težko in dolgo trajno delo.

V drugem primeru je treba komasirati le ploskev naselja samega. Sodobno kmečko naselje ima dva dela, ki sta med seboj v različnih prostorskih odnosih, različnih skladah. Središče naselja je zgradbami vaške skupnosti: cerkev, kulturni dom, šola, zdravni dom ter uprava in škop domačij. Česta, ki veče naselja med seboj ne teče skoti naselja, ampak se ga dotika, je robna črta. Ustroj naselja je odvisen od oblikovanja tal. V ravni, nah je opisana rešitev možna, v hribovitem stetu do naselja bolj ali manj ohranilo obliko gručaste vasi.

Vplivi kulturnih tokov

Na obliko slovenskih kmečkih domačij ter zgradb, na tašt načrt, prostorsko ureditev, stavbno gmo-ter oblikovanje člena so vplivali kulturni tokovi iz Vzhodnih Alp, Panonske ravnine in Sredozemlja. Varok pestrosti je dalje različno podnebje, gospodarski ustroj kmečkih obratov in različna graditvo, ki zahteva svojsko konstrukcijo in oblikovanje. Oblika domačije je rezultat različnih skladov prostorov in ni vezana na predele himnih tipov. Ti pa so: alpski, škofjelokercijanski, vzhodnoslovenski, osrednjeslovenski in primorski.

Pod črto Kobariid-Talmina je slovenska primorska ali kamninska hila močno odvisna od ardeidskega stavbne kulture, nad omenjeno črto pa prehaja v slovenski alpski hili tip, tripstorsko zgradbo, s srednjo vrsto in kuhinjo, ki je ločena od prebivalnega prostora. Kuhinja južnoprimorske hile pa je s njim združena v en prostor. Ta združitev, ki sicer nasprotuje načelom sodobne stanovanjske kulture, je opravičljiva, če dejstvo, da je oprejanje dveh prostorov zaradi pomanjkanja kuriva neekonomično, da je ognjišče opremljeno s kapo, ki varuje vrak pred olivno, in ta dejstvo, da je stina kratkotrajna ter je pretežni čas v letu nujno neposredno sračenje prostora.

Pomanjkljivosti kmečke hile so: slaba navpična in vodoravna izolacija stenja, pomanjkanje sanitarno-tehničnih naprav, vodovoda, pralnice, kopalnice, kanalizacije. Gospodarske zgradbe imajo poleg omenjenih pomanjkljivosti tudi slabo razporeitev ter ureditev prostorov. O tem prihodnja.

Organizacija reforme kmečkih naselij zahteva širno pomanje kmečke kulture, gospodarstva in človeka, kateremu kmetija ne pomeni le gospodarski obrat, ampak mu je življenje.

(Nadaljevanje na 4. strani)

Ing. K. S.

